

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Så onödigt eller Så viktigt?
En undersökning av olika funktioner hos *så* i talspråk

Sofia Thörn

Interdisciplinärt examensarbete inom lärarutbildningen, 15 hp
LSV 410, Svenska för blivande lärare, specialisering 2
VT2011
Handledare: Anna Gunnarsdotter Grönberg
Examinator: Hans Landqvist

Sammandrag

I det här arbetet undersöks ordet *så*:s olika funktioner i svenskt talspråk. Undersökningen inkluderar både de grammatiska funktionerna, som bl.a. finns beskrivna i *Svenska Akademiens grammatik*, och de samtalsreglerande funktionerna som ordet ofta får, som s.k. diskursmarkör, i vardagliga samtal människor emellan.

Syftet med arbetet är att undersöka talspråkets struktur och grammatiken i vardagliga samtal med fokus på de olika konstruktionerna av *så* som förekommer i analysmaterialet. Ett delsyfte är att ge en mer nyanserad bild av talspråket eftersom det inte är ovanligt att människor har uppfattningen att talspråket är en enklare och mindre korrekt variant av skriftspråket, som ibland ses som normen även för tal.

Eftersom den här uppsatsen också är ett examensarbete inom lärarprogrammet, inkluderas även en pedagogisk aspekt, vilken är att genom undersökningen få större inblick i talspråkets struktur och olika funktioner. Målet med detta är att kunna förmedla kunskap om tal- och skriftspråkets olika egenskaper till framtida elever och att genom det lära eleverna att behärska olika kommunikativa kontexter både genom tal och skrift.

Materialet som har använts för arbetet är inspelade samtal mellan svenska gymnasieungdomar, som gjordes i ett projekt vid Göteborgs universitet 1997. De samtal som har använts för den här undersökningen är inspelade i fyra grupper om fyra personer i varje där både tjejer och killar medverkar.

Arbetet baseras på teorier om interaktionell lingvistik och metoden som tillämpats är baserad på CA (conversation analysis).

Bland resultaten i arbetet har framkommit att *så*-konstruktionerna förekommer frekvent i samtalen, vad gäller de grammatiska och de diskursmarkerade funktionerna. Det är vanligtvis lätt att skilja dem från varandra även om gränsen ibland blir suddig p.g.a. talspråkets flexibla struktur. Diskursmarkörernas betydelse i samtalet är inte semantisk men de påverkar lyssnarnas mottagande av ett yttrande, eftersom diskursmarkörernas främsta uppgift är att markera ett yttrandes gränser på olika sätt. Diskursmarkörerna kan vara förklarande, förmildrande, vidareförande eller förberedande. Deras positioner kan variera men de flesta förekommer vanligen finalt i yttranden.

Nyckelord: interaktionell lingvistik, samtalsanalys, talspråksgrammatik, diskursmarkörer.

Förord

Vi sitter i vardagsrummet runt soffbordet och har just avslutat en middag. Det är en mindre släktsammankomst med nio personer i rummet. Samtalet är livligt med mycket skratt och förhållandevis hög ljudnivå. Efter ett gemensamt skrattutbrott stannar alla upp för att ta några lugnande andetag – samtidigt. Ett tomrum uppstår i samtalet. En tystnad som i vissa fall kan vara besvärande, beroende på vilka gästerna är. I det här fallet är det inte besvärande men ett tomrum, när det än uppstår, brukar ganska snart fyllas av att någon av de närvarande personerna bryter tystnaden med en replik. Så blir det även denna gång. Det är min man som yttrar sig: – Så. Det är allt han säger.

Så är ett kort ord, både i skrift och tal. Men det används mycket ofta och särskilt i talat språk. I skriften är bruket av *så* förhållandevis reglerat, man ser ganska snart när det blir överflödigt och när det fyller en funktion. I tal är det inte på samma sätt. *Så* är ett ord som verkar passa in i alla sammanhang. Ordets flexibilitet gör det multifunktionellt och det kan lätt kombineras med andra småord och bilda samtalspartiklar som är viktiga för ett samtals progression och rörlighet. Ett så litet ord som *så* kan smidigt styra in samtal på ett nytt ämne, summera något som sagts, kanske med syftet att följas av en fråga. Enligt min mening är det inte ett trendord som främst används av unga. Jag hör ordet användas av människor i alla åldrar även om man kan se att bruk av vissa konstruktioner med *så* förekommer oftare i ungdomars tal. *Så* kan användas som i fallet ovan där en person yttrar ordet utan att säga något mer. I den ovan givna situationen summerar *så* alla de tidigare samtalen som förts av samtliga deltagare och lämnar sedan ordet fritt för att låta vem som helst av de närvarande personerna ta vid. *Så* öppnar i det här fallet upp för vilken fortsättning som helst.

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	5
1.1	Bakgrund	5
1.1.1	Talspråk och skriftspråk.....	6
1.2	Syfte	7
1.3	Frågeställningar	8
1.4	Förväntat resultat	8
2	Forskningsöversikt	10
2.1	Litteratur	10
3	Teori och metod	12
3.1	Skillnaden mellan <i>såhär</i> och <i>sånär</i>	12
3.2	Definitioner av <i>så</i> -konstruktioner.....	13
3.3	Terminologi	14
4	Beskrivning av materialet.....	15
5	Resultat.....	17
5.1	De olika <i>så</i> -konstruktionerna som de påträffas i analysmaterialet	17
5.2	Analys.....	20
5.2.1	Etablerade grammatiska funktioner hos <i>så</i>	21
5.2.2	Adverb.....	21
5.2.3	Pronomen.....	23
5.2.4	Konjunktioner och subjunktioner.....	23
5.2.5	Interjektioner	24
5.2.6	Diskursmarkörer	25
5.2.7	<i>Såhär</i> och <i>sådär</i>	25
5.2.8	Finalt i TKE och tur.....	28
5.2.9	Före och efter ljudillustrationer.....	30
5.2.10	<i>Så/ å så/ eller så/ om man säger så</i>	31
5.3	Generellt om <i>så</i> -konstruktionerna	32
6	Diskussion	35
6.1	Varför har <i>så</i> så många funktioner?	35
6.2	Reflektioner	36
6.3	Pedagogisk-didaktisk tillämpning	37
7	Slutord	39
7.1	Behövs <i>så</i> egentligen?.....	39
7.2	Framtida forskning.....	40
	Referenser.....	41
	Bilaga.....	43

1 Inledning

I den här uppsatsen kommer jag att diskutera och analysera ordet *så* och de olika konstruktioner i vilka det kan uppträda i talat språk. Jag kan på förhand säga att det finns *så*-konstruktioner som både förekommer i tal- och skriftspråk och det finns vissa konstruktioner som nästan uteslutande förekommer i tal. De talspråkliga konstruktionerna kan av vissa människor betraktas som icke korrekta eller som slarvigt språk och många av dem anses höra till ungdomsspråket. I den här uppsatsen har jag valt att analysera bruket av *så*-konstruktioner i ett antal verkliga samtal för att se vilka roller de spelar.

1.1 Bakgrund

Ordet *så* förekommer i de flesta germanska språk: engelska: *so*, tyska: *so*, holländska: *zo*, norska *så*, danska: *så* och isländska: *svo að*. Ordets ursprung är det forngermanska *sva* eller *swa*, vilket tros betyda 'på detta vis'. Jämför med engelskans "in this way" (se Etymonline, SAOB och NE)

Enligt *Svenska Akademiens ordbok* (SAOB) har *så* en mängd betydelser i svenskan, vilka jag kommer att kort redogöra för nedan. Det är dels ett verb, 'att så' (så, sådde, sått) dels ett substantiv: 'en så', vilket är detsamma som 'balja', 'bunke', 'tråg' etc. Dessa två betydelser kommer jag hädanefter inte att studera utan det är de följande betydelserna av ordet som är föremål för den här uppsatsen:

1. Adverb: sättsadverb, pronominellt adverb, gradadverb
2. Konjunktion: inledande bisats (subjunktion) - konsekutiv, samordnande - konklusiv
3. Pronomen: demonstrativt, relativt
4. Interjektion

Fortsättningsvis kommer jag att dela upp det som traditionellt kallats konjunktioner i subjunktioner och konjunktioner, vilket är en uppdelning som många språkvetare gör (se SAG bd 2:733, Stroh-Wollin 2008:35). Som vi ser finns det en mängd grammatiska funktioner hos det lilla ordet *så*. Vad som är spännande är att det dessutom finns ännu fler funktioner när det används som diskursmarkör i samtal. Dessa funktioner kommer jag att ägna mest uppmärksamhet i den här undersökningen. Bruket av *så* i svenskt talspråk är vanligt förekommande hos de allra flesta, inte bara hos ungdomar, även om det är gymnasieungdomars samtal som studeras här. Ordet *så* har av någon anledning utvecklats till att ha flera olika funktioner och det är användbart på många sätt när vi talar med varandra. Följande exempel är hämtade från SAOB (exemplen är kursiverade i originalet):

Så var det med den saken. Hur så? Ha det så bra! Bara sådär. Så du har det klart för dig. Så det så. Det var så sant. Vi hade så roligt. Och så vidare. Det räcker så. etc. (www.saob.se)

Som vi ser är detta uttryck som inte enbart är tagna från ungdomsspråk utan är vedertagna talspråksuttryck, vissa kanske till och med främst används av äldre människor (*Det var så sant.*), medan flera inte används av någon specifik kategori av människor (*Hur så? Bara sådär* etc.).

1.1.1 Talspråk och skriftspråk

Sedan folkskolan infördes i Sverige 1842 har skriftspråket haft stor betydelse för den svenska språkutvecklingen. Varje svensk skulle lära sig läsa och skriva, vilket var en mycket framgångsrik idé. I takt med folkskolans utveckling, och i samband med olika folkrörelser i början av 1900-talet, blev skriftspråkets struktur mycket viktig. Det fanns under en period t.o.m. något som kallades boksvenska, vilket var ett sätt att tala som lät direkt som högläsning. Skriftspråket hade hög status och det hade börjat förändra talspråket (Josephson 2004:25–31). Boksvenskan försvann så småningom men synen på skriftspråk kan än idag vara att det är normerande för svenskt språkbruk. Det är vanligt att man mäter talspråket med skriftspråket och på det viset försöker få reda på om ett ord ”finns” eller om det kan uttalas på ett visst sätt etc. Det finns också uppfattningar om att vi talar ”dåligt” när vi inte talar så strukturerat, grammatiskt korrekt och informationstätt som vi skriver. Olle Josephson, tidigare chef för Språkrådet, är av en annan uppfattning.

Talet är den grundläggande formen för mänskligt språk – endast dövas teckenspråk kan konkurrera på den punkten. Skriften är en fantastisk uppfinning, men just en uppfinning. Talspråket [...] lär sig det lilla barnet spontant i samtal med sin omgivning. Skriftspråket tillägnas i medveten inläring av ett stort antal konventioner. Därför måste skriftspråket vara enklare, mer standardiserat och mindre nyanserat än talet. (Josephson 2004:5)

Att talspråket skulle rätta sig efter skriftspråket är alltså en omöjlighet eftersom det handlar om helt olika sätt att kommunicera. Det finns t.o.m. språkforskare som anser att skriftspråket inte ens är ett språk utan bara ett sätt att försöka fånga och synliggöra talspråket (Bloomfield 1933:21, Nilsson 2005:22). Talspråket är dynamiskt och flexibelt på ett sätt som skriftspråket inte kan vara. Det bör heller inte försöka vara det eftersom skriften fyller en annan funktion än vad talet gör.

Det finns bland människor också felaktiga uppfattningar om att vi faktiskt talar som vi skriver, det vill säga man tror att vi uttalar orden i talspråket som vi skriver dem. Denna bild blir snabbt omintetgjord när man börjar analysera ett inspelat samtal eller lyssnar noga på hur människor talar med varandra i vardagliga samtal. Att språkpoliser, generation efter generation, förfäras sig över ungdomens slarviga språkbruk, visar också att många människor har en alltför snäv och förvrängd bild av hur talspråket fungerar och hur språket utvecklas (se Kotsinas 1994: 9–10).

1.2 Syfte

I den här uppsatsen vill jag titta närmare på hur *så*-konstruktioner används ur ett talspråkligt perspektiv. En av anledningarna till detta är för att få en bild av hur vi i dagligt tal använder oss av olika element när vi kommunicerar för att förstå och bli förstådda. Huvudsyftet är att analysera talspråkets grammatik utifrån olika *så*-konstruktioner. Delsyften är att ge en mer nyanserad bild av talspråket och att redogöra för det komplexa kommunikationsmönster som vi dagligen använder oss av när vi talar med människor.

Eftersom uppsatsen är ett examensarbete i min lärarutbildning är en del av syftet med detta arbete att, utifrån min kommande roll som lärare i svenska, få större inblick i hur talspråkets egen grammatik och struktur fungerar samt hur den skiljer sig från skriftspråkets. Utifrån avsnitt 1.1 ovan, där det nämns att man under lång tid sett skriftspråket som norm

och talspråket som något avvikande, vill jag som lärare kunna förmedla ett icke värderande synsätt på tal- respektive skriftspråk till mina framtida elever. Att skriva ett arbete som fokuserar på talspråkets grammatik och samtalsreglerande diskurspartiklar blir därför ett sätt att få större kunskaper i ämnet.

1.3 Frågeställningar

Det som först och främst intresserar mig med ordet *så* är dess olika möjliga betydelser och att det tycks förekomma mycket ofta i vardagligt tal, utan att vi tänker på det. Jag vill helt enkelt sätta mig in i varför *så* är så vanligt och på vilka sätt det används. Vad har det för roll i samtalsgrammatiken och skulle man egentligen klara sig utan det? Hur kommer det sig att det har uppstått så många olika konstruktioner med ordet? Finns det mer och mindre ”viktiga” konstruktioner? Med detta menar jag *så*-konstruktioner som har särskilda funktioner/ användningsområden och sådana som bara är pleonastiska, om det nu ens finns sådana. Det är funktionen hos ordet *så* i vardagliga samtal som är mitt studieobjekt och inte användningen av det i skrift, även om jag kommer att behöva göra vissa jämförelser dem emellan. Mer översiktligt är det följande punkter som jag kommer att undersöka utifrån mitt material:

- Varför är *så* så pass vanligt i talspråket?
- Vilka olika funktioner har *så* i talspråket?
- Behövs de diskursmarkerande funktionerna hos *så*?

1.4 Förväntat resultat

Genom denna undersökning förväntar jag mig finna att diskurspartiklar med *så*-konstruktioner förekommer ofta i materialet, men främst i den typ av samtal/de delar av samtal där deltagarna talar fritt, obehindrat och avslappnat. Eftersom samtalen i materialet utspelar sig i konstruerade samtalstillfällen är det troligt att vissa samtal eller delar av samtal blir något onaturliga vad det gäller turtagning och initiativtagande till yttrande etc. I dessa fall misstänker jag att förekomsten av diskursmarkörerna kommer att vara mindre. Mot bakgrund av mina förkunskaper utgår jag ifrån att *så* har olika funktioner i talet. Ett

användningsområde som jag förväntar mig stöta på är när *så* används som avslutande ord i ett yttrande. Jag förväntar mig också finna många exempel på *så*-konstruktioner som exempelvis *sådär*, *såhär*, *så är det* etc.

Sammanfattningsvis tror jag att jag kommer se att diskurspartiklarna spelar stor roll för samtalen som helhet. Jag tror att deras huvudsakliga funktion är att ge flyt åt samtalet och att skapa "mjuka" avslut på turer och yttranden som indikationer på att näste talare kan komma med respons eller för att markera att yttrandet är slut, ungefär som punkten i skriftspråket. Men också att, när de används som inledande ord, markera att talaren planerar att bidra med ett yttrande till samtalet.

2 Forskningsöversikt

Under de senaste tjugo-trettio åren har en hel del forskning ägnats svenskt talspråk. Fram till 1970-talet låg intresse för svenska språket huvudsakligen inom skriftspråkets domän, eftersom språkforskningen under århundradena främst intresserat sig för den språkhistoriska aspekten, vilket gör det naturligt att man forskar på skrivna texter. Den talspråksforskning som jag har använt mig av är publicerad från 1990-talet och framåt. En del av litteraturen som jag använt mig av har publicerats efter ett projekt om grammatik i samtal, som involverade forskare från universiteten i Göteborg, Helsingfors, Linköping och Uppsala mellan 2000 och 2005 (Engdahl & Londen 2007:9–10). Ett av syftena med projektet var att analysera svenskt samtalspråk för att skapa en terminologiutveckling inom ämnesområdet för att i sin tur göra det forskningsvänligt. Projektet i sig tyder på att talspråket tidigare inte ägnats särskilt mycket uppmärksamhet.

Vad man däremot har forskat på under lång tid, och som gränsar till dagens talspråksforskning, är de svenska dialekterna. Här sträcker sig forskningen så långt som 150 år bakåt i tiden. Under det första femtiohundra åren låg dialektforskningens främsta fokus emellertid på att hitta det genuina folkmålet och rekonstruera rötterna till det svenska språket. Det skiljer sig från dagens dialekt- och talspråksforskning, eftersom forskarna idag mer intresserar sig för det samtida språket (se t.ex. Grönberg 2004:2, 28 ff.).

2.1 Litteratur

De arbeten som tas upp i detta avsnitt har varit särskilt betydelsefulla för min undersökning:

Jan Lindström (2008) presenterar i sin bok *Tur och ordning – Introduktion till svensk samtalsgrammatik* ett nytt sätt att beskriva och analysera det talade språket. Det handlar om språkets struktur och funktioner i sociala relationer eftersom det är just det talspråket främst handlar om – kommunikationen och relationen mellan människor som talar. Lindström redogör för hur människor i autentiska samtal följer

särskilda koder och hur de tillsammans i interaktionen kompletterar varandras yttranden.

Jenny Nilssons avhandling *Adverb i interaktion* (2005) är gjord utifrån samma samtalsmaterial som jag har analyserat (Gymnasisters språk- och musikvärldar). Nilsson har undersökt vilka funktioner adverb har i talspråket och vad det är som påverkar deras funktion samt i vilka typer av sekvenser adverb återkommande uppträder. Hon har undersökt ett stort antal adverb i sin avhandling men inte direkt lagt någon tyngdpunkt på *så*-konstruktioner. Däremot behandlas *alltså* och *om man säger så* i hennes arbete vilket har varit användbart för min uppsats. Dessutom kan man tillämpa flera av de kännetecken för olika typer av adverb som Nilsson skriver om på flera av *så*-konstruktionerna i mitt arbete.

I artikeln *Så som diskursmarkör* av Ottesjö och Lindström (2005) diskuteras hur ordet *så* fungerar som organiserande resurs i svenskt samtalspråk. Det redovisas att *så* har tre huvudsakliga diskursfunktioner nämligen som satsinternt *så*, syntaktiskt fristående *så* och yttrandebildande *så*. I samtalspråket fungerar *så* som en konnektiv resurs, ett sammanbindande ord, vilket är användbart för talaren när den vill återgå till ett avbrutet projekt, föra det vidare, inleda dess slutförande eller markera dess slut (Ottesjö & Lindström 2005:120). Författarna menar att även adjunktionellt *så*, dvs. ett tilläggs-*så* utan egentlig grammatisk funktion eller egenvärde (jfr SAG bd 2:670) som ofta uppfattas som funktionellt tomt, faktiskt har en vidareförande och/eller summerande funktion kvar, om än något vag (ibid:116).

3 Teori och metod

Grunden för mitt arbete är interaktionell lingvistik om samtalsgrammatik som Lindström (2008) redogör för och de termer som jag använder i analysen är hämtade därifrån. Det som skiljer traditionell grammatik från samtalsgrammatik är att den senare beskriver yttranden som realiserats i en konkret samtalskontext medan traditionell grammatik belyser strukturella regler i grammatiken (Lindström 2008:52). Interaktionell lingvistik är en förhållandevis ny teori som ännu inte är särskilt enhetlig eftersom ämnesinriktningen är så pass ung. Det finns dock en gemensam grund för forskningen inom interaktionell lingvistik som lyder: Språk studeras bäst i interaktion.

Metoden som använts är kvalitativ samtalsanalys, baserad på CA (conversation analysis). Även om metoden är kvalitativ kommer jag i några fall att omnämna siffror och procent, eftersom jag anser det vara användbart att undersöka antalet gånger som *så*-konstruktionerna förekommer. Detta för att kunna uttala mig mer konkret om omfånget av *så*-konstruktionerna och deras förhållande till varandra.

CA är en sociologisk metod där fokus för studien är samtal. Utgångspunkten är att studera och beskriva samtalet på dess egna villkor då allt, såväl ljud som tystnad, är av lika stort värde för analysen (se Nilsson 2005:28). För att på ett helt korrekt sätt använda sig av CA-metoden skall den som utför studien helst vara en del av samtalet. Detta har inte varit fallet för mig och därför är min metod baserad på CA utan att vara helt "CA-trogen". Jag har tillämpat metoden på inspelade samtal, då jag omväxlingsvis lyssnat på, läst samt lyssnat på och läst samtidigt, materialet för analysen och markerat de olika funktioner som jag uppfattar i förhållande till *så*-konstruktioner. Därefter har jag excerperat delar av samtalen som sedan analyserats.

3.1 Skillnaden mellan *såhär* och *sånhär*

I min analys har jag valt att inte analysera förekomsten eller bruket av den snarlika konstruktionen som bildas av avledningen *sådan/sådant* som i talspråket blir *sån/sånt*, exempelvis *sånhär* (sådan här) och *såndär*

(sådan där). Dessa ord förekommer frekvent i materialet, men de skiljer sig på det sättet att de på ett mer direkt sätt syftar tillbaka på ett konkret objekt eller en konkret företeelse. *Sådan* är enligt SAG ett relationellt pronomen som uppträder i situationer där det är nära knutet till sin referent (SAG bd 2:242). Exempel 1 ger prov på både *så* och *sånt*.

Exempel 1

Tim: – De e inte dåligt så men det finns ju sånt som är bättre. (Grupp 4, s. 11)

Tim syftar här tillbaka på det musikstycke som eleverna diskuterar. Han menar att det finns andra stycken som är bättre än just det som de lyssnat på. Detta kan jämföras med *så* i samma mening som inte syftar till något konkret utan är en diskursmarkör som i det här fallet snarare fungerar som ett kommatecken i skriftspråket gör. Även fallen av *såhär* och *sådär* skiljer sig från *sånär* och *såndär* genom att de förra oftast inte syftar till att peka ut något konkret i yttrandet utan har en mer samtalsreglerande funktion.

3.2 Definitioner av *så*-konstruktioner

Lars-Johan Ekerot ägnar sin avhandling åt *Så-konstruktionen i svenskan* (1988) vilket också är arbetets titel. Det är dock främst en viss typ av konstruktion i skriftspråket som han har valt att fokusera på, nämligen den som kan se ut på följande sätt: ”Vill du ha kaffe, så sätt dig”. (Ekerot 1988:9). De meningar med *så* som han analyserar består av ett *så-fundament* och en *eftersats*. I mitt arbete väljer jag att använda samma term, *så-konstruktion*, men jag vill ge den en vidare innebörd eftersom det enligt mig finns flera olika sätt att konstruera bruket av *så*. Jag kommer genomgående att tala om *så*-konstruktioner för de olika typerna av användning av ordet *så*. De funktioner av *så* som jag kommer att studera är: konjunktionen *så*, subjunktionen *så* (*att*), *så* som adverb och *så* som interjektion. Men framförallt kommer jag att fokusera på hur *så* i olika konstruktioner används som diskursmarkör i samtal mellan flera personer. Exempel på några av konstruktionerna är:

Det är mycket att göra, så jag behöver nog lite tid.

– konjunktion

Han ordnade så jag inte skulle bli fördröjd.

– subjunktion

Till exempel i tidningen så finns det annonser på finska. – adjunktionellt
Så, nu var det klart. – interjektion
 (samtliga exempel från Ottesjö & Lindström 2005:85–86)

Alla ovanstående exempel kallar jag för olika typer av *så*-konstruktioner.

3.3 Terminologi

I analysen använder jag mig av termer från Nilsson (2005) och Lindström (2008). Jag kommer här att ge kortfattade definitioner av de centrala termerna som används i analysen. Förklaring av samtliga termer är hämtade från både Nilsson och Lindström men det är jag som har sammanställt och formulerat definitionerna som följer nedan.

Yttrande: Ett yttrande är en enhet som utgör en relevant språkhandling i tal. Det har ingen på förhand given grammatisk form. Ett yttrande kan utgöras av ett ord, en fras, en sats eller en kombination av desamma.

Tur: En tur är en talares yttrande som ingår i ett dialogiskt samtal. Det kan vara allt från ett hummande eller kort ord till en lång serie satser. Omfattningen av turen regleras av de andra parternas reaktioner, d.v.s. en talares tur pågår tills någon av de andra deltagarna tar ordet och övertar då även turen.

TKE: Förkortningen står för *Turkonstruktionsenhet* och termen används för att beskriva delar av turer. Eftersom det i talspråket förekommer yttranden som inte består av hela satser men som ändå kan vara en prosodiskt och pragmatiskt avslutad enhet används begreppet TKE för att beskriva just sådana.

Segment: Segment är små delar av yttranden turer eller TKE:er.

Sekvens: Med sekvens menas att två eller flera turer följer efter varandra. Ett samtal består av flera sekvenser som hålls samman av ett gemensamt fokus mellan talarna.

Diskursenhet: En diskursenhet är en längre utläggning av en och samme talare som exempelvis berättar en historia. Diskursenheten består av flera TKE:er men produceras inte monologiskt utan leds av en primärtalare men med inflikningar av övriga samtalsdeltagare i form av hummanden, nickningar, skratt etc.

Diskursmarkör: Diskursmarkörer är korta ord som står utanför den syntaktiska strukturen och är multifunktionella. De påverkar inte yttrandets innehåll men däremot själva sägandet av yttrandet. Diskursmarkörer är kontextkänsliga, vilket innebär att de kan ha olika funktion i olika kontexter.

4 Beskrivning av materialet

Materialet för analysen består av fyra ljudupptagningar: GSM-materialet, där förkortningen står för *Gymnasisters språk- och musikvärldar*. Inspelningarna gjordes inom ett projekt mellan Institutionen för svenska språket och Institutionen för musik- och filmvetenskap vid Göteborgs universitet 1997, vilket leddes av professor Lars-Gunnar Andersson. GSM-materialet består av 27 gruppinspelningar där gymnasieungdomar samtalar om olika musikexempel som de först fått lyssna till. Tio av grupperna består enbart av tjejer, tio grupper enbart av killar och övriga sju grupper är blandade med både tjejer och killar. Det totala antalet elever i årskurserna 1-3 som medverkade var 105 personer. Inspelningarna gjordes 1997 av Karolina Wirdenäs, på tio olika gymnasieskolor i och omkring Göteborg. De samtal som varit i fokus för min granskning är fyra slumpvis valda inspelningar av de sju blandade samtalen med både tjejer och killar. Samtalens längd varierar mellan 20 och 57 minuter vilket kan ge ett något varierande resultat eftersom de längre samtalen innebär att deltagarna pratar mer, vilket i sin tur kan ha betydelse för förekomsten av bruket av *så*-konstruktioner.

Deltagarna vid inspelningarna garanterades full anonymitet och informerades om att projektet skulle undersöka ”hur gymnasieungdomar tänker och pratar om musik”. Det sades också att undersökningen inte var något kunskapstest utan att det var deltagarnas åsikter som intresserade projektet. Följande lista visar de nio musikexempel som eleverna fick lyssna på och därefter diskutera:

1. Kent, *Kräm* (1996): indiepop
2. Beatles, *She loves you* (1963): klassisk pop
3. Mozart, *Symfoni nr 40, sats 1* (1788): klassisk musik
4. Refused, *Rather be dead* (1996): hardcore
5. Sven-Ingvars, *Två mörka ögon* (1991): dansbandsmusik
6. John Wilhelm Hagberg, *Kan du vissla Johanna?* (1932): schlager
7. Fugees, *Fu-gee-la* (1996): hiphop
8. 2Unlimited, *No limit* (1992): techno
9. Lisa Ekdahl, *Vem vet* (1994): vispop

Ovanstående information om musikexemplen fick deltagarna inte ta del av utan de fick diskutera utifrån följande frågor som de fick på papper:

- Vad kallar du musiken?
- Vad tycker du om musiken?
- Vem/vilka lyssnar på den här typen av musik?
- När lyssnar man på musiken?
- Hur skulle du beskriva musiken för dina kompisar?
(Nilsson 2005:6)

All information om GSM-materialet är hämtad från Nilsson (2005). GSM-materialet spelades in på kassetband och transkriberades i transkriptionsprogrammet SyncWriter. Det har senare överförs till Worddokument och Mp3-filer, vilket är det sätt på vilket jag har läst och lyssnat på materialet. Varje deltagare i projektet har tilldelats en kod för att göra materialet lättare att analysera då det är viktigt att kunna särskilja personernas röster. Jag har sedan, i min tur, valt att ge personerna fingerade namn för att ersätta koderna, eftersom jag anser det vara lättare att skilja mellan och att komma ihåg personerna. Vid de tillfällen samtalsledaren finns med i exemplen är det markerat med 'S'.

5 Resultat

I detta kapitel redogör jag inledningsvis kortfattat för de olika typer av *så*-konstruktioner som jag har funnit i materialet. Därefter följer analysen av dem. I analysen har jag delat upp *så*-konstruktionerna i de två huvudkategorierna. I slutet av kapitlet redovisas de generella dragen hos diskursmarkörerna.

5.1 De olika *så*-konstruktionerna som de påträffas i analysmaterialet

När jag skriver om *så*-konstruktionerna i analysen kommer jag konsekvent att kursivera dem varje gång jag talar om dem för att underlätta läsningen. Eftersom orden är små och vanligt förekommande är det lätt att blanda ihop de ord som jag faktiskt använder mig för att beskriva konstruktionerna och konstruktionerna själva. Förklaringar till de konventioner som följs i transkriptionerna av samtalen finns i bilagan nedan. Exempelen i detta avsnitt är hämtade från samtalen i Grupp 1 om inget annat anges. Definitionerna är formulerade av mig efter utförd analys av materialet och med stöd ifrån Nilsson (2005) och Lindström (2008).

***Så* här som gränsmarkör, ordsökningsmarkör etc.**

Så här kan markera att talaren söker efter ord men oftast är *så* här bara en gränsmarkör i yttrandet. *Så* här kan förekomma många gånger i samma yttrande speciellt i en diskursenhet av samma person. *Så* här förekommer också som avslut på en tur eller TKE.

Exempel 2

David – Nä, jag lyssnar la på de lite, *så* här, men jag känner igen alla. (s.13)

Exempel 3

Christoffer – En del e lite rockigt *så* här. (s.16)

Exempel 4

David – Jag tror de e ganska, *såhär*, eller om man snackar, *såhär*, töntstämpel. Så e de. (s.16)

Sådär som gränsmarkör etc.

Sådär har liknande funktion som *såhär* men en något mer distanserad innebörd, vilken riktar uppmärksamheten på något bortom talaren själv:

Exempel 5

Amanda – De e inte jättelångsamt *sådär* heller de e lite... (s.3)

Exempel 6

Amanda – Gamla filmer å *sådär*. (s.18)

Såhär/så före ljudillustration

Såhär och *så* sägs innan talaren med gester, minspel eller ljudillustrationer förstärker ett yttrande. I denna funktion kan diskursmarkören i viss mån motsvara skriftspråkets kolon:

Exempel 7

David – Nån kommer in lite *såhär* eh dådidå (ljudillustration). (s.23)

Exempel 8

Beatrice – För då blir man *så* öh (ljudillustrerar trötthet) *somnar*. (s.8)

Så/å så/eller så som gränsmarkör

De tre varianterna *så*, *å så* och *eller så* förefaller ha så gott som samma funktion. *Så*-konstruktionerna fungerar vanligtvis som gränsmarkörer, som avslut på en tur eller som mellansteg mellan två TKE:er:

Exempel 9

Amanda – Jag lyssnar på de hemma å *så*. (s.13)

Exempel 10

Beatrice – Om det är nåt väldigt komplicerat så är det bra om det inte är nån text. *Så*. (s.11)

Exempel 11

David – De e såhär, lite ro-roliga texter för barn, eller så, tror jag... (s.19)

***Om man säger så* som tillbakasyftande markör**

Om man säger så är en summerande och tillbakasyftande diskursmarkör som även har en förklarande eller förmildrande funktion.

Exempel 12

Amanda – Jag struntar i vad allt står för om man säger så. (s.13)

***Så* som adverb**

Så kan vara både grad- och sättsadverb. Gradadverbet *så* används för att förstärka något i uttrycket medan *så* som fungerar som sättsadverb har funktionen att beskriva på vilket sätt något är eller görs. För båda adverbena gäller det vanligtvis att de beskriver andra adverb eller adjektiv:

Exempel 13

S – Tack så mycket för hjälpen. (s. 30) – gradadverb

Exempel 14

Rebecka: – *javisst vi e så oerhört (partyfixerade här [...]) (Grupp 4, s. 2) – sättsadverb

***De e så/så e de* som adverb**

Så kan också vara ett pronominellt adverb. Det syftar då tillbaka på något som tidigare nämnts. *Så e de* används ibland som ett summerande avslut på en sekvens eller tur:

Exempel 15

David – Nä men de e [faktiskt] så. (s.23)

***Så (att)* som konjunktion**

Så (att) uppträder ibland som konklusiv konjunktion och andra gånger som konsekutiv subjunktion:

Exempel 16

Beatrice – Jag skulle hellre köpa cd-skivor så man kunde bestämma själv... Har man inte råd så får man ju lyssna på radio... (s.30) – 1 konsekutiv subjunktion, 2 konklusiv konjunktion

Exempel 17

David – Min bror har flyttat hemifrån så att jag måste köpa alla bra skivor... (s.30) – konsekutiv subjunktion

Exempel 18

Rebecka: – jag tänker på (.) om man få- om man hör en låt första gången då tänker man nog på melodin (.) men sen när man lyssnat på den så kom- uppt- tänker man på texten. (Grupp 4, s. 3) – konklusiv konjunktion

***Å sen så* som vidareförande konjunktion**

Hela konstruktionen *å sen så* fungerar som konklusiv konjunktion, dvs. den inleder huvudsatser. Den används exempelvis när talaren beskriver ett händelseförlopp. *Så*-konstruktionen markerar att talaren har mer att tillägga till turen:

Exempel 19

David – Man är kompis med sin fru eller såhär å sen så blir man arga på varann så stegras musiken å sen så går det ner igen, man blir vänner, så. (s.10)

5.2 Analys

I detta avsnitt kommer jag att redovisa de olika funktionerna hos *så* som påträffas i de fyra samtalen ur GSM-materialet. Eftersom de fyra samtalen innehåller flera olika typer av *så*-konstruktioner, vilka kan indelas i två huvudgrupper, kommer jag att tala om dem som *grammatiskt definierade så*-konstruktioner (eller bara grammatiska funktioner) och *samtalsreglerande diskurspartiklar* (eller diskursmarkörer) med *så*. Inledningsvis kommer jag att redogöra för de grammatiska funktionerna. Efter denna presentation kommer jag att gå över till analysen av diskursmarkörer som konstrueras med *så*.

5.2.1 Etablerade grammatiska funktioner hos så

I den mån det finns exempel från GSM-samtalen på de grammatiska funktionerna kommer jag att visa det. Bland de funktioner som existerar är det en typ jag inte stött på i analysmaterialet, nämligen Interjektioner. Men jag har valt att inkludera denna funktion i analysen ändå eftersom det är ett sätt att använda *så* som är vanligt, men som kanske används främst i vissa sammanhang. Exempel kan inte hämtas ur mitt material utan kommer då att redovisas med exempel från andra källor.

De grammatiska *så*-konstruktionerna är de som bl.a. finns beskrivna i *Svenska Akademiens grammatik* och *Svenska Akademiens ordbok* (SAG och SAOB). De används såväl i skriftspråket som i talspråket. Dessa funktioner placeras in under ordklasserna, som nämnts i avsnitt 2.1; adverb, pronomen, konjunktioner, subjunktioner och interjektioner. Här följer beskrivningar och exemplifieringar av dessa funktioner hos *så*.

5.2.2 Adverb

När *så* används som adverb har det tre olika funktioner, som sättsadverb, gradadverb och pronominellt adverb.

Sättsadverb anger på vilket sätt något görs eller är. Gradadverb anger i vilken utsträckning eller omfattning något görs eller är. När det gäller just *så* är det svårt att skilja sättsadverben från gradadverben. Detta beror på att *så*:s grad- och sättsadverbiella betydelse ofta är svag (SAG bd 2 1999:668-669). *Så* är ett abstrakt begrepp, det beskriver och anger grad eller sätt som man endast kan ha en uppfattning om när man själv tar del av samtalet och kan tolka talarens eventuella gester, miner och intonation. Det krävs alltså att man är en del av samtalskontexten för att säkert kunna förstå dess innebörd. Eftersom talspråk är mer flexibelt än skriftspråk är det ofta svårt att dra tydliga gränser mellan de olika funktionerna. Det är vanligt att ett ord har mer än en funktion. Detta är fallet med *så* som grad- eller sättsadverb som demonstreras i exempel 20.

Exempel 20

Tim: – nä (.) de händer väl inte så ofta. (Grupp 5, s. 22)

Enligt min bedömning skulle *så* i detta fall kunna vara både grad- och sättsadverb. Det finns inget som väger tyngre än det andra. Det

kvantitativa tidsadverbet *ofta* kan beskrivas både av sätt och av grad. Detta kan naturligtvis diskuteras och kanske finns det inget enda rätt svar som ofta är fallet i lingvistiska sammanhang.

De pronominella adverbena är antingen deiktiska eller anaforiska dvs. antingen utpekande eller tillbakasyftande. Ett exempel på ett deiktiskt adverb är följande från *Svenska Akademiens språklära* (Hultman 2010). Det som ofta kännetecknar de deiktiska adverbena är att lyssnaren behöver vara en del av samtalet för att helt förstå vad talaren menar med adverbet, i detta fall *så*:

Ex. Så öppnar du burken. (Hultman 2010:174).

När adverbena är anaforiska syftar de på något som sagts tidigare eller som förutsätts i samtalskontexten. I GSM-materialet finns många exempel på just denna typ av adverb:

Exempel 21

**David: – ja allting e en brusten kärlek eller x (.)
tycker jag de e alltid så (.) i texten. (Grupp 1, s. 15)**

Såhär och *sådär* är ofta anaforiska i samtalen, men det är också vanligt att de har en deiktisk funktion. En utförligare analys av *såhär* och *sådär* följer i avsnitt 5.2.7 och 5.2.8 nedan.

Det lexikaliserade uttrycket *om man säger så* innehåller det pronominella adverbet *så* som syftar tillbaka på det man just sagt. Även uttrycken *å så* (och *så*) och *eller så* innehåller samma anaforiska adverb:

Exempel 22

**Amanda: – nästa e ju typiskt dansband å de tycker jag e
inge bra om man säger så. (Grupp 1, s. 15)**

Så-konstruktionen *så e de* innehåller ett pronominellt adverb och hela konstruktionen används ibland i tal för att sammanfatta en hel sekvens:

Exempel 23

**Tim: – nä ja vet inte (.) den e (.) bara bra (.) (bara e
så)**

Rebecka: – ja (.) men jag- (.) ja men de e en så härlig-

Sanna: – rytm

Rebecka: – ja (.) precis (.) såå- °ja°

Tim: – m (.) så ä de. (Grupp 4, s. 7)

På det sätt som Tim uttalar konstruktionen förstår man att den inte bara summerar just den sekvens som jag tagit med i exemplet. Prosodin avslöjar att det ämne som de har diskuterat, vilket är ett av musikexemplen som de lyssnat på tidigare, nu är uttömt och att det nog är dags att gå vidare till nästa ämne.

5.2.3 *Pronomen*

Ibland kan det vara svårt att skilja pronomina adverb från pronomen, vilket är fallet i exempel 24 och 25:

Exempel 24

Sanna: – på *så* sätt. – demonstrativt pronomen

Exempel 25

Tim: – m (.) *så* ä de. – pronomina adverb (Grupp 4, s. 2 resp. 7)

Funktionerna hos *så* i de båda fallen är snarlika. Båda *så* syftar tillbaka till något som tidigare sagts av andra samtalsdeltagare. Båda *så* har något av en summerande funktion. Det som grammatiskt skiljer dem är att pronomenet bestämmer substantivet *sätt* medan adverbet beskriver verbet *är*. *Så* som pronomen skulle kunna bytas ut mot *det* vilket i sin tur skulle leda till att *sätt* måste stå i bestämd form och möjligen bytas ut mot *viset*. Det skulle se ut på följande sätt – på *det sättet*, alternativt – på *det viset*. Båda exemplen är likvärdiga motsvarigheter till vad Sanna i själva verket sade. Om *så* kan bytas ut mot *det*, som är ett pronomen som är något lättare att identifiera, kan det vara till hjälp när man önskar att lokalisera *så* som pronomen.

5.2.4 *Konjunktioner och subjunktioner*

Det som traditionellt har kallats för konjunktioner brukar man idag dela upp i konjunktioner och subjunktioner där de förra binder samman två huvudsatser medan de senare inleder bisats i enlighet med Hultman (2010:186) och SAG (bd 2: 729, 733). Exempel på dessa funktioner hämtade från GSM-materialet återfinns i exemplen från Grupp 4, s. 22 och Grupp 2, s. 11, 1:

Exempel 26

Sanna: - ja just de (.) nu e du också blond så du *ska inte säga nåt*. – konklusiv konjunktion

Exempel 27

Henrik: - ja när man tänker på dansband så tänker man på Bingolotto. – konklusiv konjunktion

Exempel 28

S: - ni får anteckna så ni kommer ihåg de. – konsekutiv subjunktion

Den traditionella beskrivningen av konjunktioner (och subjunktioner) redogör dock inte för alla de funktioner som sådana kan ha i talspråk. Konjunktionerna är viktiga för en texts (talad eller skriven) inre sammanhang, men de binder också samman flera olika talares yttranden i en dialogisk struktur. Ett samtals uppbyggnad och struktur har egentligen ingen motsvarighet i skriftspråkets informationspackade meningar (Engdahl & Londen 2007:92). Konjunktioner och subjunktioner kan i ett samtal fånga upp, binda samman och summera turer och yttranden som samtalsdeltagarna sedan länge lämnat eller förflyttat sig bort ifrån. De kan också samordna eller underordna yttranden från olika talare så att de tillsammans bildar en kontextuell grammatisk enhet. När dessa funktioner tillämpas i ett samtal, det kan vara initialt, medialt eller finalt placerade i ett yttrande, kan man börja förstå hur diskursmarkörerna har kommit att utvecklas. Ibland är steget från en grammatiskt funktionell subjunktion till en så kallad adjunktionell diskursmarkör inte särskilt långt.

5.2.5 Interjektioner

När *så* används som interjektion kan det kallas för ett *helyttrande* vilket innebär att det vanligen står ensamt som ett eget yttrande (se Ottesjö & Lindström 2005:89). Det behöver alltså inte föregås eller följas av någon ytterligare TKE eller segment. Det brukar emellertid ofta stå samman med någon eller flera andra partiklar som i exemplet, som är konstruerat av mig:

Ex. såja, seså, såså.

I denna form kan uttrycken användas som tröstande ord (jfr Hultman 2010:194). Men det kan också fungera som i nästa exempel:

Ex. så/sådärja, nu var det klart. (se Ottesjö & Lindström 2005: 86).

Emellertid förekommer inga exempel av den här typen av interjektioner i de delar av GSM-materialet som jag har analyserat.

5.2.6 Diskursmarkörer

Karakteristiskt för diskursmarkörer är att de egentligen kan utelämnas från ett yttrande utan att det semantiska grundinnehållet eller grammatiken i yttrandet påverkas. Det som diskursmarkörerna däremot påverkar är hur yttrandet tas emot eftersom det signalerar till lyssnarna vilken respons som väntas (Lindström 2008:78). Som termen anger markerar diskursmarkörerna gränser av olika slag i samtalet. Det kan vara gränser inom en och samma tur eller gränser inom en sekvens. I skriftspråket hör diskursmarkörerna inte hemma, utom möjligtvis i återgivna samtal i skönlitteratur, men även där är det ”talade” språket ofta redigerat för att bättre passa in i den skrivna formen.

5.2.7 Såhär och sådär

Till sin grammatiska funktion är *såhär* och *sådär* pronominala adverb (Stroh-Wollin 2008:32) vars funktion är lik den hos de demonstrativa pronomina *den här*, *den där* etc. Orden är till sin natur direkt utpekande och syftar till att visa något. I tal har *såhär* och *sådär* till viss del samma funktion och kan föregå en fysisk demonstration av något, exempelvis som svar på en fråga (exemplen är konstruerade av mig):

A1: – Hur skruvar man fast den här muttern?

A2: – Man gör såhär. (Visar).

B: – Den där hunden som jag berättade om ser ut sådär. (Pekar).

I de inspelade samtalen i GSM-materialet är funktionen däremot ofta en annan, inte lika tydligt utpekande som i de båda exemplen ovan. Funktionen är fortfarande demonstrativ, även om det som demonstreras inte alltid är så konkret. Eriksson (1997) nämner bruket av *såhär* i talspråk. Han menar att *såhär* främst är en gränsmarkör som pekar ut

olika narrativa satser. Diskursmarkören *såhär* har en funktion som liknar den hos *liksom* och *ungefär* men saknar den reserverande funktion som de har. *Såhär* påverkas således inte av innehållet i yttrandet och det kan uppträda både före och efter ett anförande (Eriksson 1997:172–173). Lindström placerar diskursmarkören *såhär*, eller 'sär' som han kallar den eftersom den ofta uttalas på det sättet, i kategorin fokalpartiklar. Utöver *såhär* hör exempelvis *liksom*, *typ* och *ba* till gruppen. Dessa ord har tunn egenbetydelse, är rörliga inom yttrandet och kan fokusera på ett visst led inom ett yttrande menar Lindström (2008:93). I samtliga exempel från analysmaterialet som jag fortsättningsvis kommer att presentera uppträder *såhär* och *sådär* utanför den syntaktiska strukturen och har en typiskt diskursreglerande funktion.

5.2.7.1 Skillnaden mellan *såhär* och *sådär*

I vissa fall kan *såhär* och *sådär* användas för identiska uppgifter men ofta gör uppdelningen -här, -där att orden används för marginellt skilda uppgifter. Liksom adverbena *här* och *där* uttrycker närhet respektive distans så har även *såhär* och *sådär* liknande funktioner. Man kan till exempel se tendenser till att *sådär* främst används när något generellt omtalas eller något bortom talaren själv, dvs. ett ”område” där talaren inte själv ingår, som nämns:

Exempel 29

S: – ni tror att de e mest som era föräldrar som lyssnar på dom å sådär också eller? (Grupp 2, s. 6)

I exemplet kan man se hur samtalsledaren både generaliserar om deltagarnas föräldrar och talar om något som ligger bortom henne själv – det är deltagarnas föräldrars musiksmak det rör sig om. *Såhär* uttrycks oftare i samband med att talaren vill beskriva en personlig upplevelse eller något som man i viss mån är nära knuten till eller är en del av. I de båda exemplen nedan visas hur Christoffer först talar om hans egen åsikt angående en musikstil och sedan om att han nog har gått på en konsert med klassisk musik. I båda fallen är det något som är knutet till honom själv.

Exempel 30

Christoffer: – ja jag tycker att de e *såhär* ganska bra.
(Grupp 1, s. 2)

Exempel 31

Christoffer: – jag tror- jag tror jag har gått på de ja
(.) *såhär* klassisk musik jo de har jag. (Grupp 1, s. 9)

Den största skillnaden i bruket av *såhär* respektive *sådär* i GSM-materialet är att *såhär* används betydligt oftare, nämligen mer än tre gånger så ofta som *sådär* i de inspelningar där deltagarna är aktiva och driver samtalet framåt mycket på egen hand. *Såhär* är särskilt vanligt i diskursenheter som enskilda talare står för. Speciellt i utläggningar som är beskrivande är det vanligt att många *såhär* följer varandra. Ett exempel på detta ses här:

Exempel 32

Rebecka: – +eh (.) hon har på sej+- (.) hon e- hon e vå-
våran kompis då hon e- (.) hon e *såhär* typiskt
musikintresserad gick i musik(tillägg) å *såhär* (.) hon
har på sej ä (.) lite *såhär* (.) skejtarskor (.) ääm
litee (.) *såhär*- inte *såhär* just- inte stretchjeans men
liksom (.) vanliga jeans (.)å sån- (.) *inte Filippa K*
SKRATTAR å *såhär* nånslags- nån (.) tröja i en *såhär*- (.)
å sen så håret (.) de e ofta lite *såhär* (.) ääm (.)
ganska kort å sen så (.) framåt (.) de e en så spec-
speciell speciell stil liksom (.) dom har. (Grupp 4, s.
4)

Rebecka använder i denna beskrivning av sin kompis stil inte mindre än åtta *såhär* som i den täta följd de uppträder fungerar som ordvalsmarkörer (*såhär*- inte *såhär* just- inte stretchjeans men liksom). Mer om orvalsmarkörer i avsnitt 5.2.8.

I de inspelningar där samtalsdeltagarna är mer återhållsamma råder total jämvikt mellan *såhär* och *sådär* när det gäller antal yttranden. En annan tydlig skillnad är att *sådär* uppträder finalt i turer med relativt stor regelbundenhet men inte lika ofta medialt. *Såhär* förekommer även vanligen medialt i turer och TKE:er. Exemplet visar typiska placeringar både för *såhär* (medialt) och *sådär* (finalt):

Exempel 33

Rebecka: – de kan va *såhär* när- när man e när man e lite
deppig *sådär*. (Grupp 4, s. 1)

Det bör också tilläggas att den person som står för de allra flesta yttranden med *sådär* i tre av fyra inspelningar är den vuxna samtalsledaren. Däremot säger hon bara *såhär* vid ett tillfälle. Det kan tänkas att hon, eftersom hon är där som en vuxen samtalsledare vars uppgift är att ta reda på hur ungdomar tänker om musik, inte identifierar sig med den situation och de åsikter som ungdomarna inkluderas av. Hon är inte del av det område som projektet är tänkt att undersöka och därför använder hon inte *såhär*, som signalerar närheten till det som sägs, utan i betydligt större utsträckning *sådär* vilket signalerar ett visst avstånd. Eftersom ungdomarna, i motsats till samtalsledaren, ofta använder sig av *såhär* men inte lika ofta av *sådär* skulle man kunna dra slutsatsen att det finns någon slags generationsskillnad vad det gäller bruket av *såhär* respektive *sådär*. Den fjärde inspelningen visar dock att det inte stämmer helt.

Av de 22 gånger som *sådär* yttras i Grupp 4 står en av ungdomarna, Rebecka, för 13 av dem. Samma person står också för 47 procent av bruket av *såhär*, vilket innebär 36 gånger av 76, i samma samtal. I många av de fall då Rebecka använder *sådär* har det exakt samma funktion som *såhär*. Betydelseerna hos markörerna behöver alltså inte alltid vara närhet och distans, eftersom de hos vissa talare smälter samman och fungerar som komplement till varandra. Med det menar jag att diskursmarkörerna verkar användas som varianter av samma funktion. Det finns dock fortfarande en tydlig skillnad mellan bruket av de båda diskursmarkörerna eftersom *såhär*, även i Rebeckas fall, används nästan tre gånger så ofta som *sådär*.

Att Rebecka hamnar så högt upp på listan när det gäller användningen av dessa diskursmarkörer kan bero på att det är hon som har ordet mest av alla samtalsdeltagarna i den gruppen. Detta stämmer överens med mitt antagande om att denna typ av diskursmarkör förekommer mest frekvent i samtal där talarna aktivt bidrar och talar obehindrat.

5.2.8 *Finalt i TKE och tur*

Även om *såhär* uppträder medialt i yttranden så är den position som det oftast uppträder i finalt i både TKE:er och turer. Vid dessa tillfällen är det vanligt att talaren signalerar att turen eller TKE:en är slut alternativt att talaren söker efter ord för att fortsätta yttrandet. Lindström (2008:95) kallar markörer som betecknar pauser för sökande av ord för *ordvalsmarkör* eller *ordsökningsmarkör*.

Exempel 34

Christoffer: – de blir ju omtyckt när man går på konserter å så för alla kan sjunga me i texten å *såhär*. (Grupp 1, s. 4)

Christoffer gör här två TKE-avslut varav det ena markeras av *å så* och det andra, som också blir turens avslut, markeras av *såhär*. Turen går strax över till Beatrice, som gör ett kort inlägg, varefter Christoffer åter får turen:

Exempel 35

Christoffer: – m. (.) så de e väldigt lätt å slå igenom me (dom) om man ska spela nånting alla lär sej då å *såhär*. (Grupp 1, s. 4)

I både exempel 34 och 35 ser man hur *såhär* är markör för avslut av hela turen. I exempel 36 ser man däremot att Beatrice använder sig av *såhär* för att markera TKE-avslut:

Exempel 36

Beatrice: – de e bra man kan köpa de för då kan man lyssna på de (.) of- mycke *såhär* man behöver inte- man kan göra nånting annat samtidigt (.) de (.) e inte så krävande. (Grupp 1, s. 4)

I exemplet nedan blir det tydligt hur Beatrice först signalerar avslut av TKE men därefter gör ett turtillägg och avslutar sedan hela turen med *såhär*:

Exempel 37

Beatrice: – ja man blir jätteglad å kan sjunga me litte *såhär* i *refrängen å *såhär**. (Grupp 1, s. 5)

I vissa fall blir det tydligt att talaren söker efter ord. Ibland när detta händer fyller gärna talaren utrymmet som uppstår med just *såhär*.

Exempel 38

David: – ja tror de e- (.) jag tror de e ganska *såhär* (.) eller om man snackar *såhär* töntstämpel så de e (.) eller många säger °jag vet inte° (.) många säger de. (Grupp 1, s. 16)

De tätt följande pauserna i exemplet beror på att det är andra som talar samtidigt som David och samtidigt letar han efter rätt ord att beskriva hur man kan bli klassad som ung person som gillar dansbandsmusik. Davids användning av *såhär* är här en typisk ordvalsmarkör.

5.2.9 Före och efter ljudillustrationer

Ett vanligt sätt att använda *såhär* är när talaren vill visa något med hjälp av ljudillustrationer:

Exempel 39

David: – nån kommer in lite *såhär* eh dådidå
(ljudillustration. (Grupp 1, s.23))

Exempel 40

Rebecka: – åsså (har hon *såhär*) eeää HÄRMAR ETT TJUT-
OCH GNISSELLJUD sånhär späd- späd... (Grupp 4, s. 33)

I exempel 39 och 40 ser vi hur David och Rebecka istället för att förklara med ord beskriver ett intryck de har av något genom att illustrera det med ljud. Man kan förmoda att de utöver ljudillustrationen även gör gester eller miner för att förstärka det de vill förmedla. Strax före ljudillustrationen säger de *såhär* för att markera att de nu kommer att säga och/eller visa något. I den här typen av fall när *såhär* används just före en ljudillustration kan man jämföra dess funktion med kolon i skriftspråket vilket är framåtpekande (*Svenska skrivregler* 2007:168). Men *såhär* kan också förekomma efter en ljudillustration i ett sådant fall fungerar det tillbakasyftande till det just uttalade ljudet:

Exempel 41

Isabelle: – inte så brööötit de låter (.) de- de Kent e
HÄRMAR RIFF *såhär* men den här e mer HÄRMAR STILEN *såhär*
trevlig ännå. (Grupp 2, s. 4)

Vi människor kommunicerar inte enbart med ord utan till stor del även med andra uttryck, som gester, minspel, kroppshållning, intonation, ljudillustrationer etc. Därför är det begripligt att man vill markera när man kommer att introducera ett nytt kommunikationsgrepp i samtalet eller ”förklara” när man precis har använt ett sådant.

5.2.10 Så/ å så/ eller så/ om man säger så

Generellt kan man säga om *så*-konstruktionerna, *så*, *å så*, *eller så* och *om man säger så*, att de kan, när de används som diskursmarkörer, ha i princip samma funktion och får oftast samma placering i yttrandet, vilket är i slutet av en TKE eller tur. Vad det gäller *eller så* och *om man säger så* uppträder de nästan uteslutande finalt i turer. Ett enkelt *så* liksom *å så* (och *så*) är mer flexibelt och kan förekomma som medialt inskott och gör det också ofta. *Om man säger så* är ett uttryck vars funktion är att i viss mån förmildra det just sagda yttrandet (jfr Nilsson 2005:88). Uttryckets ursprungliga semantiska innebörd behöver alltså inte stämma överens med det yttrande i vilket det ingår. *Å så* förekommer ett stort antal gånger i materialet. Många gånger står *å så* som konklusiv konjunktion men när det används som diskursmarkör kan *å så* ha lite olika funktioner. Det står ibland finalt i turer och TKE:er men behöver inte göra det. De sammanhang där det förekommer är bland annat efter uppräknings, som i exempel 42:

Exempel 42

Gabriel: – ja den va bra- bra rytm- texten va bra takten å så. (Grupp 2, s. 13)

I den här typen av fall fungerar diskursmarkören både som summerande och återsyftande konstruktion. Den markerar också att turen är slut, något liknande punkt i skriftspråket men samtidigt är markören inte så definitiv som en punkt. Det kan också stå i samband med att talaren försöker beskriva en känsla eller företeelse. I det fallet tycks diskursmarkörens funktion vara att länka den uttalade känslan till liknande associationer som lyssnarna (underförstått) kan tänkas föreställa sig.

Exempel 43

Frida: – de va nästan mer musik om man säger så (1.1) på låtarna förr eller typ såhär- Rolling Stones å dom liksom- än va de e nu för nu hör man ju att de e så himla liksom mycke studio å så liksom. (Grupp 2, s. 6)

Utöver *å så* i exempel 43 bidrar även *liksom* till att få lyssnarna att associera till den musikstil Frida försöker beskriva. Dessutom avslutas den första TKE:en med ett *om man säger så* som också har funktionen att förmildra uttrycket ”mer musik” eftersom det kanske inte är självklart att alla samtalsdeltagare förstår vad Frida menar med det.

Samtidigt indikerar det att en utveckling av vad ”mer musik” innebär kan följa i det närmaste.

Varianten *å sen så* är en diskursmarkör som inte förekommer särskilt ofta i materialet men då den dyker upp har det varit i ett sammanhang som jag anser vara värt att nämna:

Exempel 44

David: – ja (.) så dom jar ju eh- (.) klassisk musik har ju ofta de här lugna eller de speglar nu ofta nånting (.) nån händelse (.) tillexempel man eee (.) me sin fru eller man e kompis me sin fru eller såhär *å sen så* blir man arga på varann så stegras upp musiken *å sen så* går de ner igen man blir vänner så (.) å de har ju även sån eh (.) i filmer så att de ee tyst *å så sen* börjar de så vet man att de kommer eh (.) nån (.) bakifrån å ska (.) anfalla eller nåt såntdär. (Grupp 1, s. 10)

I diskursenheten i exempel 44 framför David en beskrivning av ett händelseförlopp. Det finns flera typer av *så*-konstruktioner i yttrandet men de som för handlingen framåt är främst *å sen så* som förekommer tre gånger, men den tredje gången i lite omvänd ordning, *å så sen*. Markören visar tydligt när nästa skede i berättelsen tar vid samtidigt som den håller ihop händelseförloppet så att man förstår att det är en helhet. Detta är ett typiskt talspråkligt drag eftersom man i skrift vanligen försöker att variera språket och inte använda sig av samma uttryck flera gånger i följd.

5.3 Generellt om *så*-konstruktionerna

Det man märker ganska snart när man analyserar samtalen i GSM-materialet är att deltagarnas språkbruk karakteriseras av att de ofta använder en viss typ av *så*-konstruktion mer än andra konstruktioner. För vissa personer blir det extra tydligt. Till exempel använder Kalle i grupp 2 anmärkningsvärt ofta ett enkelt *så* i sina yttranden, som diskursmarkör. Han använder det på samma sätt som många av de andra informanterna använder *såhär*. Exempel 45 och 46 illustrerar hur det kan se ut:

Exempel 45

Kalle: – nej (.) ja tycker änna om lättare musik så bättre klang å så (..) de andra har dom mycke trummor å

sånt men här hör man inte de så mycke så (.) de e mest bakgrunden. (Grupp 2, s. 4)

Jämför med Isabelles användning av *såhär*:

Exempel 46

Isabelle: – inte så brööötit de låter (.) de- de Kent e HÄRMAR RIFF *såhär* men den här e mer HÄRMAR STILEN *såhär* trevlig änna. (Grupp 2, s. 4)

Här kan man se att *så* (exempel 45) respektive *såhär* (exempel 46) fyller samma funktion. Varje gång uppträder de finalt i TKE:er. Även om Isabelle uttrycker sig med ljudillustrationer är funktionen densamma. Kalle skulle ha kunnat ersätta fraserna ”lättare musik” och ”bättre klang” med ljudillustrationer på det sättet hade likheten blivit ännu tydligare.

Jag har redan nämnt (se avsnitt 5.2.7.1 ovan) att Rebecka i grupp 4 har högst frekvens av alla deltagarna i de fyra samtalen, av *såhär* och *sådär* i sina yttranden. Man ser att hon ofta gör stopp och upprepningar när hon talar. I de mikropauser som uppstår är det vanligt att hon (det gäller även andra) lägger in *såhär*. Anledningen till att Rebecka gör omstarter och ordsökningar i högre utsträckning än övriga samtalsdeltagare kan vara att hennes talhastighet är högre än de andras, vilket gör att hon ibland måste ”backa” för att korrigera sina yttranden efter att hon har uttalat dem. Om detta skriver även Kotsinas som menar att användningen av små diskurspartiklar som *såhär* ofta signalerar att talaren inte är helt nöjd med sitt ordval utan vill korrigera eller specificera det (Kotsinas 1994:87).

Men Rebecka är inte ensam om att använda diskursmarkörerna ofta. I grupp 1 används *såhär* 53 gånger varav 24 av dem används av David, även om han inte talar lika fort som Rebecka. Det har alltså inte enbart med talhastigheten att göra. I grupp 2 står Henrik för sex av de sju gånger som *om man säger så* används. Det är påfallande tydligt att de flesta personerna i materialet har vissa diskursmarkörer som sina ”favoriter”, men trots det syns inga tecken på att ett uttryck för den skull uteslutande används av endast en person. *Så*-konstruktionerna är uppenbarligen allmän egendom.

Varför vissa personer föredrar vissa *så*-konstruktioner men inte andra, det är svårt att säga. Min gissning är att liksom vi har olika tycke och smak vad det gäller kläder är det på samma sätt med språket. Och liksom kläder följer trender och mode så gör även språket det. En viss period av sitt liv använder man ett visst uttryck särskilt ofta men några

år senare har man kanske lämnat det bakom sig eller minskat på användandet.

En kort sammanfattning av resultaten av de analyserade samtalen visar att *så*-konstruktionerna är vanligt förekommande i samtalen och att användningen av diskursmarkörerna är mest framträdande i de grupper där deltagarna är aktiva i samtalet. Diskursmarkörerna används tätt följda av varandra i längre diskursenheter av en talare. Det är vanligtvis lätt att se och höra skillnad på de grammatiska och de samtalsreglerande funktionerna men på grund av samtalets flexibilitet kan en grammatisk *så*-konstruktion förekomma som summerande enhet efter en hel sekvens eller binda ihop turer med långa mellanrum av andra turer och yttranden. I dessa fall kan funktionen likna den hos en diskursmarkör.

Vad det gäller diskursmarkörernas placeringar visar det sig att de vanligen uppträder finalt i turer och TKE:er, dock inte alltid. Alla diskursmarkörerna kan stå finalt, men många kan också fungera som medialt inskott och det händer, om ej ofta, att de står initialt i yttranden. Dock visar det sig vara diskursmarkören *såhär* som används i högst utsträckning och det tycks också vara den som tillsammans med ett enkelt *så* är mest flexibel och kan stå var som helst i ett yttrande. Diskursmarkörernas uppgifter är att markera gränser i yttranden och de gör det på olika sätt. Det kan vara förmildrande, som *om man säger så* efter ett yttrande som talaren kanske vill reservera sig för i någon mån, förberedande, som *såhär* före exempelvis en beskrivning eller ljudillustration. Det kan vara förklarande som *såhär* eller *sådär* efter en beskrivning av något. Det kan också vara vidareförande, som *så/ å så/ å sen så* i ett händelseförlopp eller annan typ av utläggning. Diskursmarkörerna uppträder också i form av ordsökningsmarkörer, vilka signalerar att talaren ännu inte har valt eller hittat rätt ord.

6 Diskussion

I analysen av de fyra GSM-samtalen har jag kunnat se att både de grammatiska funktionerna och diskursmarkörerna är vanligt förekommande enheter i talarnas språkbruk. Även om man relativt lätt kan skilja de olika funktionerna från varandra är det ändå inte alltid självklart om en *så*-konstruktion fungerar som grammatisk funktion eller diskursmarkör. Detta kommer jag att diskutera i stycket nedan. Det har också visat sig att flera av *så*-konstruktionerna har samma eller mycket lik funktion när de förekommer som diskursmarkörer, samt att de egentligen fortfarande bär på sin ursprungliga grammatiska betydelse i viss mån. Hur detta hänger ihop kommer också att tas upp i den följande diskussionen.

6.1 Varför har *så* så många funktioner?

Om man ser tillbaka på *så*:s ursprungliga betydelse, 'på detta sätt', så betyder det att talaren vill visa något och förbereder en demonstration eller en förklaring. Om *så* uppträder efter en demonstration av fysiskt eller muntligt slag, blir funktionen tillbakasyftande (se avsnitt 5.2.9 ovan). Man kan se att samma funktioner finns kvar hos olika *så*-konstruktioner i deras grammatiska användning. Både konjunktioner och subjunktioner bär på denna betydelse precis som de flesta adverbsfunktionerna som pekar och syftar på olika saker i ett samtal. De grammatiska funktionerna hos *så* ligger varandra nära i betydelse men de har något olika riktning.

Men hur har *så* kunnat utvecklas och bli en så flitigt använd diskursmarkör? Kotsinas skriver att det är ett vanligt fenomen i alla språk att ords betydelse och användningsområde förändras över tid. När ett ord går från att ha varit ett grammatiskt ord eller en avledning av ett ord till att bli ett funktionsord utan egenbetydelse sker en grammatikaliseringsprocess där ordets betydelse försvagas tills det får en mer abstrakt användning. Under den här processen får ordet flera funktioner och användningsområden som tidigare inte varit möjliga. Det är då också vanligt att ordet blir trycksvagt i tal (Kotsinas 1994:98–99).

När i språkhistorien denna förvandling av *så* har skett är det svårt att uttala sig om eftersom det tycks vara ett mycket gammalt ord. Men det är väl känt att ord då och då byter funktion (se Ottesjö & Lindström 2005:123). Man kan tänka sig att *så*, som är ett kort ord, lätt kombineras med andra småord, speciellt då det används i tal, och bildar olika konstruktioner som i sin tur utvecklar olika betydelser och funktioner som skiljer sig obetydligt från varandra. Betydelsen hos de *så*-konstruktioner som används som diskursmarkörer är egentligen fortfarande samma som hos de grammatiska funktionerna, men de förra används för ofta för att den grammatiska funktionen skall vara tillämpbar. Man ser att diskursmarkörer fortfarande i viss mån syftar tillbaka på olika delar av yttranden eller hänvisar framåt, men de används så pass ofta i samma yttrande att innebörden försvagas och ordets funktion utvecklas till en annan. Man kan tänka sig att *så* befinner sig i ett gränsland, där dess grammatiska betydelse fortfarande används och är nödvändig, samtidigt som *så* har utvecklat samtalsreglerande funktioner. När *så* används som diskursmarkör är ordet oftast trycksvagt medan det är betonat när det används grammatiskt som t.ex. gradadverb eller subjunktion.

6.2 Reflektioner

I arbetet med den här analysen har jag upptäckt att det i samtalen finns fler grammatiska funktioner bland *så*-konstruktionerna än jag ursprungligen hade trott. Ett exempel är konjunktioner som vid första anblicken kan se ut som en diskursmarkör men som visar sig vara en faktisk konjunktion i samtalet. Ibland ”syns” inte konjunktionen omedelbart, eftersom konjunktioner i ett samtal inte enbart binder ihop satser i samma yttrande utan kan också knyta ihop olika talares yttranden och dessutom summera hela sekvenser. Det har också visat sig att gränsen mellan diskursmarkörer och de grammatiska funktionerna är svår att urskilja i tal. Orsaken är att diskursmarkörer ofta består av grammatiska funktioner som stelnat i exempelvis ett lexikaliserat uttryck som *om man säger så*.

Olika diskursmarkörer kan ofta ha samma placering i ett yttrande och det som avgör vilken diskursmarkör som väljs bestäms till viss del av talarens eget tycke eftersom det är vanligt att talare använder sig av vissa markörer mer än andra. Det finns emellertid tecken på att vissa diskursmarkörer oftare uppträder finalt medan andra kan förekomma både initialt, medialt eller finalt. Den diskursmarkör som visade sig vara

vanligast i GSM-materialet är *såhär*. *Såhär*, och även enkelt *så* som kan ersätta *såhär* i de flesta situationer, verkar vara den mest flexibla diskursmarkören och den kan förekomma i stort sett varsomhelst i ett yttrande. Eftersom markören vanligtvis signalerar en närhet till det som sägs kanske det är därför den är vanligast. Deltagarna i samtalsgrupperna talar ofta utifrån sina egna åsikter med ett undantag, samtalsledaren. Hon använder sig av *såhär* i väldigt liten utsträckning. *Såhär* kan förekomma med korta intervaller och speciellt i diskursenheter då någon av informanterna talar sammanhängande i en längre tur.

Något som jag förväntade mig att finna men inte har funnit var att diskursmarkörerna i många fall skulle motsvara skriftspråkets skiljetecken samt att de ofta skulle förekomma som yttrandeinledare. Detta kan jag inte påstå att jag har sett i någon stor utsträckning. Visserligen förekommer diskursmarkörer ofta finalt i TKE:er och turer och det händer att de också uppträder initialt, men trots det kan jag inte säga att jag anser dem vara skriftspråkets motsvarigheter på det sättet. När diskursmarkörerna används finalt kan det vara slutet på ett yttrande, men det tycks aldrig vara definitivt. En punkt i skriften markerar att en mening är avslutad. Därefter kan givetvis en ny mening följa men då är det en ny mening. I talspråket är inte reglerna lika bestämda. En talare kan vara på väg att avsluta en tur för att plötsligt lägga till ytterligare ett yttrande och ännu ett. Att avsluta med ett ord är så mycket öppnare än med en stum punkt och det ger flera olika möjligheter till fortsättning. Har då diskursmarkörerna mer en funktion som motsvarar kommatecknets? Nej, det vill jag inte heller påstå eftersom kommaterering har vissa regler att rätta sig efter och kan inte förekomma hur många gånger som helst i en skriven mening. Talet har inte de begränsningar som skriften har och måste följa. Kanske är anledningen till att jag inte fått det resultat jag trodde mig få i det här specifika fallet att jag från början begränsat talspråket till att tro det vara mer likt skriften än det i verkligheten är.

6.3 Pedagogisk-didaktisk tillämpning

Ur en blivande svensklärares perspektiv är ämnet för det här arbetet naturligtvis aktuellt. Diskursmarkörerna som används i talat språk är viktiga beståndsdelar som underlättar kommunikationen människor emellan, men de hör inte hemma i skriftspråket. Som svensklärare skall man ha kunskap om hur svenska språket fungerar, hur det används och

vilka regler det förhåller sig till. Jag menar inte enbart de skriftspråksgrammatiska reglerna utan även de talspråkliga och andra sociala regler som gäller för olika sammanhang i det dagliga livet. Språket används i många olika konstellationer som kan skilja sig mycket åt. Jämför till exempel det språkbruk politiker använder sig av när de talar i riksdagen med hur en grupp ungdomar pratar när de träffas en fredagskväll. Mellan dessa två exempel finns förmodligen en mängd skillnader i fråga om vokabulär, talhastighet, röststyrka etc. Men säkerligen också många likheter i form av syntax, prosodi, vokabulär o.s.v. Det är svenska som talas i båda fallen men den kommunikativa kontexten skiljer sig åt.

I undervisningssammanhang ser jag det som betydelsefullt och viktigt att förmedla insikt om olika språkliga kontexter till eleverna. Till stor del handlar det om skriftspråkets grammatik och struktur. Det är nödvändigt att eleverna lär sig att behärska språket i skrift eftersom livet innehåller många sätt att kommunicera och det skrivna språket används i hög grad inom många yrken. Även i det dagliga livet utanför arbetet är det viktigt att känna till de olika språkbruk som används när man är i kontakt med myndigheter eller andra institutioner i samhället. Detsamma gäller till stora delar även talspråket. Jag anser att det är viktigt att man som lärare framhåller skillnaderna mellan tal- och skriftspråk så att den felaktiga bild som många människor har kan förändras. Talspråk är inte en sämre variant av skriftspråket, utan ett annat sätt att uttrycka sig – och ett mycket mer flexibelt sådant. En viktig uppgift för svensklärare är att ge elever möjligheten att utveckla sina kommunikativa färdigheter både i tal och skrift och att dessutom ge dem bredden inom varje område. Att kunna behärska variationen är ett användbart redskap.

7 Slutord

I detta avslutande kapitel kommer jag att utvärdera *så*:s funktion i talspråket och diskutera kring diskursmarkörernas roll genom olika tider. Om *så* inte fanns, vad skulle man ersätta det med?

7.1 Behövs *så* egentligen?

Behövs ordet *så* eller finns det andra ord som kan ersätta det? Mitt svar är att *så* behövs. Det är ett så pass flexibelt ord och tack vare att det har utvecklat olika funktioner är det mycket användbart. Faktum är att jag tror att man kan sticka in en *så*-konstruktion i nästan vilket samtal som helst. Kanske är det rent av svårt att samtala utan dem. När jag talar om *så*-konstruktioner i detta sammanhang menar jag både de grammatiska och de samtalsreglerande funktionerna. Det finns givetvis andra ord eller kombinationer av ord som kan fungera på motsvarande sätt. Exempel på diskursmarkörer med liknande funktion kan vara *typ*, *liksom*, *ba*, *då* etc. (jfr Kotsinas 1994:94–95). Men de är inte identiska till sin funktion och de skulle inte kunna ersätta *så*-konstruktioner i alla sammanhang. Det finns säkerligen också människor som vill hävda att dessa markörer främst hör till ungdomsspråket och till viss del stämmer det även om de som var ungdomar då Kotsinas *Ungdomsspråk* utgavs 1994 är äldre idag. Men man skall inte missta sig och tro att de äldre generationerna talar utan att använda diskursmarkörer. *Då* som diskursmarkör har länge använts och fler exempel på samtalsreglerande uttryck är *jag menar*, *vet du*, *förstår du*, *så att säga*. Ännu längre tillbaka i tiden finns exempel på diskursmarkörer som *nå*, *väl*, *nåväl*, *alltnog* etc. Dessa samtalskonstruktioner finns i alla språk genom alla tider (Kotsinas 1994:74). Att de gör det tyder på att de fyller en funktion i talspråk.

När det gäller de grammatiska funktionerna kan det vara svårt att hitta enstaka ord som kan ersätta *så*. I sådana fall får man nog ta till längre formuleringar, som kanske den ursprungliga betydelsen 'på detta sätt', för att ersätta konjunktionen och subjunktionen. För att ersätta adverbena gäller nog en liknande lösning, nämligen att använda sig av

”till den grad att” eller ”på det sättet att”. För den pronominala funktionen kanske man skulle behöva ta till ”som den/det där” som ersättning. Men alla dessa alternativ tar onekligen lite längre tid att säga och därför tror jag att de funktioner som *så* har fått behövs i vårt språk. Därför anser jag att det är ett värdefullt och användbart ord, som har viktiga uppgifter att fylla i vissa sammanhang.

7.2 Framtida forskning

Det skulle vara intressant att i framtida forskning jämföra samtal där vuxna talar med de samtal som finns i GSM-materialet, för att se vilka *så*-konstruktioner som skulle visa sig vara vanligast i det sammanhanget. På grund av att vissa *så*-konstruktioner som har analyserats i detta arbete, exempelvis *såhär*, anses höra till ungdomsspråket vore det intressant att se i vilken utsträckning det stämmer eller inte.

Referenser

Material

GSM-materialet. *Gymnasisters språk och musikvärldar*. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.

Litteratur

Bloomfield, Leonard 1933. *Language*. London: George Allen & Unwin Ltd.

Ekerot, Lars-Johan 1988. *Så-konstruktionen i svenskan: konstruktionstypen "Om vädret tillåter så genomföres övningen" i funktionellt grammatiskt perspektiv*. Lund: Lund universitet.

Engdahl, Elisabet & Londen, Anne-Marie (red.) 2007. *Interaktion och kontext. Nio studier av svenska samtal*. Lund: Studentlitteratur.

Eriksson, Mats 1997. *Ungdomars berättande: en studie i struktur och interaktion*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk.

Etymonline. Tillgänglig på adressen:

<http://www.etymonline.com/index.php?search=so&searchmode=none>. Hämtad 2011-04-08.

Grönberg, Anna Gunnarsdotter 2004. *Ungdomar och dialekt i Alingsås*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Hultman, Tor G. 2010 [2003]. *Svenska Akademiens språklära*. Stockholm: Svenska Akademien.

Josephson, Olle 2005. *"ju" ifrågasatta självklarheter om svenskan, engelskan och alla andra språk i Sverige*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Kotsinas, Ulla-Britt 1994. *Ungdomsspråk*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.

Lindström, Jan 2008. *Tur och ordning: introduktion till svensk samtalsgrammatik*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Nationalencyklopedin. Germanska språk. Tillgänglig på adressen:

<http://www.ne.se/germanska-sprak>. Hämtad 2011-04-08.

Nilsson, Jenny 2005. *Adverb i interaktion*. Göteborg: Institutionen för svenska språket.

Ottesjö, Cajsa & Jan Lindström 2005. *Så som diskursmarkör I: Att fortsätta och att återgå. Studier i koherensskapande praktiker i vardagliga flerpersonssamtal*. Göteborg: Institutionen för lingvistik Göteborgs universitet.

SAG = *Svenska Akademiens grammatik. Band 2 Ord*. Telemann, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson 1999. Stockholm: Svenska Akademien.

SAOB = *Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien*. Tillgänglig på adressen: <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>.

Stroh-Wollin, Ulla 2008. *Koncentrerad nusvensk formlära och syntax*. Lund: Studentlitteratur.

Svenska skrivregler. Språkrådet 2000. Stockholm: Liber.

Bilaga

Förklaring av transkriptionen

(.)	paus
(1.1)	mätt paus
så e de	sågs med skrattande röst
°så e de°	sågs med lägre ljudstyrka än omgivande tal
+så e de+	sågs med högre ljudstyrka än omgivande tal
så e-	avbrutet yttrande
(så e de)	osäker transkription
så e deee	förlängt ljud
så e de	starkt betonat ord
BULLER	metakommentarer skrivs med versaler
<i>så e de</i>	det aktuella exemplet
x	odefinierbar talare